

הבקר - עתון המרכז והחוגים האזרחיים

מרדכי נאור

ייתכן קיום מפלגה בלי עתון משלה.¹ באמצע שנות ה-30 סברו דיונוגוף, רוקח וחבריהם, כי הגיעה העת שגם לחוגי המרכז, לתל-אביב ה"אזרחית", ולבורגנות המתהווה בארץ, יהיה עתון משלהם. מה גם, שבאותם ימים, רוב העתונים במרכז וימינה ממנו פרפרו בין הופעה לסגירה, ודומה היה שהשעה כשרה לעתון חדש ורענן בצד זה של המפה הפוליטית.

נוף העתונות היומית העברית בארץ-ישראל באמצע שנות ה-30 כלל רק עתון יציב אחד - דבר של הסתדרות העובדים - ולצידו שלושה עתונים שהתקיימו בקושי: דואר היום הימני-ירושלמי, שימיו הטובים חלפו לבלי שוב, ושניסיונו לעבור לתל-אביב לא עלה יפה; הירדן של התנועה הרוויזיוניסטית, והארץ הוותיק. "חטאו" של הארץ, מבחינתם של "החוגים האזרחיים", היתה קרבתו היתרה לעמדות השמאל, כפי שבוטאו בעיקר במאמריו הפובליציסטיים הארוכים של עורכו ד"ר משה גליקסון - בעצמו מראשי הציונים הכלליים א'.

הן מבחינה אידאולוגית והן מבחינה מעשית נראתה השעה כשרה להוצאת יומון, שימלא את החלל מן המרכז וימינה. ישראל רוקח הסביר לימים את הגחיצות בעתון החדש:

ימי ייסוד הבוקר מחזירים אותי בזכרוני לאותה תקופה שלציונות הכללית ולאורחים סתם לא היה כלי מבטא שהוא. לאיכרים ולחוגי היוזמה הפרטית לא היה מקום שבו יוכלו להביע באופן הפשי את דעתם ואת משאלותיהם, למסור על מכאוביהם ועל התלבטויותיהם. העתון היחיד, שאפשר היה לבנות עליו במידת-מה, היה דואר היום, שעבר אז תכופות מיד ליד, בלי שאפשר היה לראות בו עתון הקשור באיזה קו ברור ועיקרי. החוגים האזרחיים והציונים הכלליים התהלכו בארץ מיותמים ומתביישים בקיומם. מוקפים היו שנאה ואיבה ונחשבו כמיתרים בתוך הבית הלאומי בתקופת המנדט.²

באופן מיידי היו "החוגים האזרחיים" ומפלגות הימין וקוקים לביטאון משלהם לקראת הבחירות למועצת עיריית תל-אביב, שעמדו להיערך לקראת סוף שנת 1935. אי לכך נאספו כמה מראשיהם במשרדו של דיונוגוף, ויחד עם מספר בעלי-יכולת החליטו להוציא יומון משלהם. בין התורמים היו שפטל מירנבורג מבעלי בנק אגרובנק, דוד אילגובסקי שהביא הון ניכר מליטא, התעשיין יצחק ליכטנשטיין ואחרים. "דיונוגוף ורוקח סייעו באיסוף הכספים,"³ מעיד גבריאל צפרוני, כתב צעיר באותם ימים, ולימים עורכו של העתון. לדברי חוקר העתונות העברית ג. קרסל, נמשכו ההכנות להוצאת היום למועצה מ-16 חודש, מאז יוני 1934.⁴

היומון הבקר (להלן יכתב, מטעמי נוחות - הבוקר) יצא לאור במשך יותר משלושים שנה: מ-11 באוקטובר 1935 עד 31 בדצמבר 1965. כרוב העתונים בתקופתו הוא היה ביטאון של זרם פוליטי וייצג את חוגי המרכז והימין (הלא רוויזיוניסטי) ביישוב היהודי בארץ-ישראל ובמדינת ישראל בשנותיה הראשונות.

לכאורה היה זה עתונם של בעלי ההון, המעמד הבינוני הגבוה, התעשיינים, האיכרים, הפרדסנים ומה שכונה בימים ההם "החוגים האזרחיים" - כדי להבדילם ממעמד הפועלים. דומה היה, לאור רשימה ארוכה זו של חוגים בעלי-יכולת, שלעתון יש "גב" כלכלי. במציאות היו הדברים עגומים בהרבה, והבוקר היה עתון שסבל רוב שנותיו מחוסר בסיס כלכלי איתן, ולא אחת עמד לפני סגירה מסיכות כספיות. בין העתונאים רווחה ההגדרה ש"הבוקר הוא העתון העני של החוגים העשירים."

הולדתו של עתון

הבוקר תוכנן והחל להופיע בימים טובים ליישוב - ימי גיאות כלכלית שנמשכה שנים. גיאות זו נבעה מזרם העולים שכמותו לא ידעה הארץ מעודה ("העלייה החמישית"), ולא פחות מכך מייבוא הון חסר תקדים, שהביאו עמם העולים, רובם הגדול מגרמניה. די לציין כי בשנים 1934 ו-1935 הגיע ייבוא ההון היהודי לארץ-ישראל ליותר מ-20 מיליון לא"י. להשוואה: כל הכנסותיה של ממשלת המנדט בשנת 1934/35 הגיעו ל-5.4 מיליון לא"י וההוצאות היו 3.2 מיליון לא"י!

נכון, שהופעת העתון חפפה בדיוק את סופה של הגיאות ותחילת ההאטה שהפכה תוך מספר חודשים - לאחר פרוץ מהומות-הדמים באביב 1936 (ה"המאורעות" או "המרד הערבי") - למשבר כלכלי מתמשך. אך העובדה נותרת בעינה: "החוגים האזרחיים", שהדמויות הבולטות בהנהגתם היו ראש עיריית תל-אביב, מאיר דיונוגוף וסגנו ישראל רוקח, שאפו זה מכבר להטביע חותם ברור יותר על התפתחות היישוב הנבנה בארץ-ישראל, והוצאת יומון שיבטא את דעותיהם נראתה כצעד מתבקש. רובם השתייכו למה שכונה אז הציונים הכלליים ב', להבדיל מהציונים הכלליים א', שנחשבו למתונים יותר ולקורבים בדעותיהם לתנועת העבודה.

בשנים שלפני הקמת המדינה ואף לאחר מכן, רווחה הדעה, שכל מפלגה ותנועה זקוקות לעתון משלה, יומון, ובמקרה הגרוע - מחוסר מימון מספיק - שבועון. ראש הממשלה הראשון, דוד בן-גוריון, הגדיר את הצורך הזה בחזות, ב-1949: "עתון שבכיל המפלגה חיוני, כי לא

הבקר

עתון יומי

גרסה שונה לגבי נסיבות הולדתו של הבוקר מספק העיתונאי והעורך הוותיק בן ציון כ"ץ, שהחל להוציא ולערוך עיתונים בעברית עוד ברוסיה בתחילת המאה, ובשנות ה-30 עלה לארץ-ישראל. בזיכרונותיו הוא חוזר ומעלה את הטיעון שהארץ לא נתן ביטוי למאווייהם של הציונים הכלליים מן האגף הימני, ולכן "שמחו מאוד כשמעו בשנת 1935 שהולך ונוסד עתון חדש. אני הייתי היוזם של העתון החדש, אבל רחוק הייתי מן הרעיון שהעתון שעמדתי ליסד יהיה בטאון הציונים הכלליים הקיצונים. רציתי בבטאון חופשי, שלא יחוס לא על הימין ולא על השמאל." כ"ץ מוסיף, שבועלי-התון שעמדו מאחורי הוצאת העתון החדש לא הסכימו לדעתו על עתון עצמאי, ולפיכך החליט להסתלק מכל העניין. אלא שעתה היה מאוחר לסגת. לדבריו, הגיעו אליו כמה מהעתונאים והסופרים שאותם גייס לעבודה והתחננו בפניו שלא יבטל את התוכנית, אחרת הם צפויים לחרפת רעב. "החלטתי לא להסתלק מן העתון, אבל לא להיות לעורך אחראי..." כ"ץ גם מגלה ששם העתון המתוכנן היה הזמן, וזכר לעתונו הראשון שהופיע בפטרסבורג ב-1903, אך הוא שונה על-ידי היוזמים להבוקר, שנראה להם מושך יותר. כ"ץ עצמו נרתם לכתוב בהבוקר, והוא עשה זאת במשך תקופה ארוכה.

אף שהיה זה עתון בעל זהות מוגדרת, ביקש היוזם הבולט ביותר, מאיר דיזנגוף, לשכנע את קוראי הגיליון הראשון, שהבוקר, בניגוד לעיתונים האחרים המופיעים בארץ, "לא יהא כפות ומשועבד לאיזו מפלגה שהיא, עורך ומכוון על פי 'צו מגבוה'. זה יהיה עתון ציבורי, שעיקר תפקידו יהיה 'לשרת את העם, בלי הבדל מעמד ולהגן על קנייניו הרוחניים, התרבותיים והחמריים... מייסדי הבוקר אין להם כל כוונות פרטיות ומפלגתיות."⁵

הגיליון הראשון הופיע ב-11.10.1935, ערב סוכות תרצ"ו, וזכה - ככל גיליון בכורה של עתון חדש - להתעניינות ציבורית ולתפוצה גדולה. לאחר מכן באו ימי תחילת ותם אלף ואחת הבעיות של הוצאת יומון עברי רביעי או המישי (דואר היום והירדן הופיעו ונסגרו חליפות) ביישוב שמנה בקושי 350 אלף נפש. כעורכו הראשון נקבע ד"ר שמואל פרלמן, מבקר ומתרגם בעל ניסיון ומוניטין, שערך בעבר את הארץ, דואר היום והשבועונים העולם של ההסתדרות הציונית ובוסתנאי של התאחדות האיכרים. בין המצטרפים הבולטים האחרים היו אלתר דרויאנוב שעזב את הארץ, יעקב רבינוביץ' שעזב את דבר (וחזר אליו), י"ח רבניצקי, שמריהו גורליק, בן-ציון כ"ץ שהוזכר לעיל, ואחרים. הופעתו של הבוקר התקבלה בחשש במערכות רוב העיתונים האחרים. לגבי עתונות המרכז והימין היה העתון החדש בבחינת מתחרה מסוכן. הארץ היה שרוי אז באחד ממשבריו הכספיים שסיכנו את המשך

מגזר המעביד לעיתונות
ק"ק טקסט לראשון-תלמוד לאמנת גמ

הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים
אשרת מוטב לתורם - לא יאמר את שפת המדינה - שאלת הנושאים למעון

קשרי מילובני בינו
משרד המבחן של חבר הלאומים

האזינו
משרד המבחן של חבר הלאומים

הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים

משרד המבחן של חבר הלאומים
אשרת מוטב לתורם - לא יאמר את שפת המדינה - שאלת הנושאים למעון

קשרי מילובני בינו
משרד המבחן של חבר הלאומים

הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים

הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים

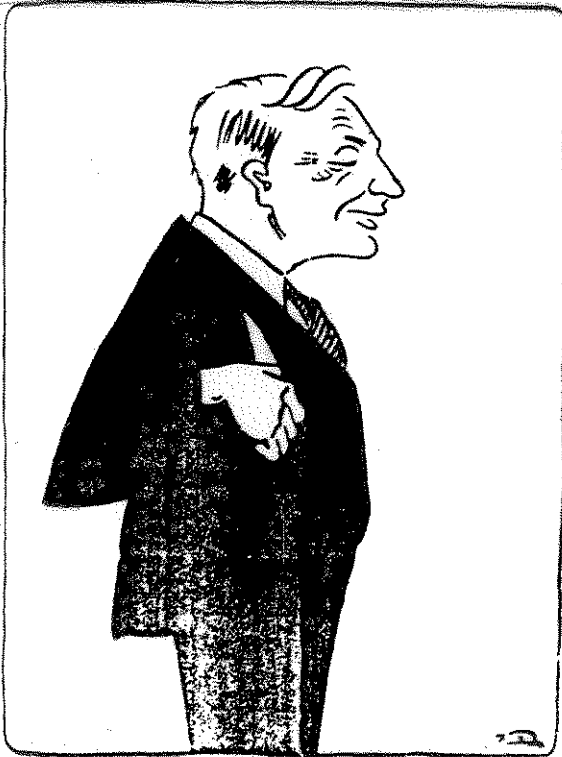
הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים

הודעות
משרד המבחן של חבר הלאומים

הגיליון הראשון של הבוקר, 11 באוקטובר 1935

2 ילנו סיסטום שמה יג (הקוקר) בתור
זיה המלה אל הכוונה הבלתי ניתנת לקבלת
הגדרתו החדש של המושג החדש שבו
הקוקר והמלה של קשרי המילובני בינו
אל אדם אחרת השלמה יבין אנו וקשות
אנו נביאום יבין זאת אכנו שמה בתו
יבנו שמה יבין הארץ והשבעונים העולם
של ההסתדרות הציונית ובוסתנאי של
התאחדות האיכרים. בין המצטרפים הבולטים האחרים היו
אלתר דרויאנוב שעזב את הארץ, יעקב רבינוביץ' שעזב את דבר
(וחזר אליו), י"ח רבניצקי, שמריהו גורליק, בן-ציון כ"ץ שהוזכר לעיל, ואחרים.
הופעתו של הבוקר התקבלה בחשש במערכות רוב העיתונים האחרים. לגבי
עתונות המרכז והימין היה העתון החדש בבחינת מתחרה מסוכן.
הארץ היה שרוי אז באחד ממשבריו הכספיים שסיכנו את המשך

טקסט ממאמר הפתיחה שכתב מאיר דיזנגוף

יוסף הפטמן, עורך הבוקר, איור של נחום בי

בתקופת מלחמת העצמאות.

אופוזיציה X 3

הבוקר לא היה עתון ממסרי. להיפך. רוב ימיו הוא היה עתון אופוזיציוני, ובשנות ה-30 וה-40 היה עליו להתמודד לא אחת בשלוש חזיתות שונות: השלטון הבריטי, השלטון העצמי היהודי ותנועת הפועלים. הבריטים הצרו את צעדיהם של כל העתונים, יהודים כערבים, במיוחד לאחר פרוץ "המרד הערבי" באפריל 1936, והבוקר, כמו העתונים היהודיים האחרים, נסגר מספר רב של פעמים, לימים ספורים ואף ליותר מכך, בשל סיבות גלויות יותר - פרסום דברים נגד מעשי השלטון ובעיקר מחדליו - וגלויות פחות, כפי שיכול להעיד הקטע בהמשך, מתוך יומנו של משה שרתוק, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, לאחר שנפגש עם הנציב העליון סיר ארתור ווקופ ב-13 ביולי 1937. ווקופ הסביר לשרתוק, כי לאחר שהשקט בארץ הופר, החליטה הממשלה "להחמיר כמה תקנות ולהגביר את הפיקוח על העתונות". נסגרו העתונים הערביים אל-ליוא וא-דיפאע לשישה שבועות וארבעה שבועות בהתאמה, ו"נראה גם צורך להפסיק לזמן-מה את הוצאת העתון העברי הבוקר". הנציב ביקש מהמנהיג היהודי להזהיר את העתונאים היהודיים שיקפידו שלא לגרות את דעת הקהל ללא צורך. שרתוק שאל, מדוע נסגר הבוקר. בין השניים התפתחה השיחה הבאה בנדון:

הנציב ענה שאין זה מנהגה של הממשלה ליתן את הנימוקים להחלטותיה אלה. אמרתי, שאין בידי ללחוץ על הוד מעלתו שיגלה לי מה שנראה לו סוד רשמי, אבל רוצה אני שיבין, כי באין לי ידיעה זו הריני חסר כל הנחיה על מה עלי להזהיר את העתונאים. אמר, שהמוכר הפרטי [שלו], של הנציב] יגיד לי את תאריך הגליון של הבוקר שבגללו נסגר העתון, והוא בטוח שאחרי שאקרא בו, אמצא את הנימוק. והוסיף כי הקו

דרכו ובאותם ימים עצמם שבהם הופיעו הגיליונות הראשונים של הבוקר קרם עור וגידים הקשר שהוביל להעברת הבעלות לשלמה זלמן שוקן. בדבר די זלולו בעתון החדש, "הבורגני", שלא נראה כמסכן את מעמדו של עתון הפועלים - העתון העברי הנפוץ ביותר בארץ-ישראל.

חילופי עורכים

במערכת הראשונה של הבוקר נכללו כמעט אך ורק סופרים ומבקרים כדוגמת פרלמן ודרויאנוב. הם נמנו כדברי אחד מהם בעתון, ברוך קרווא (קרופניק)

על גזע עתונאים ששמרו במאמריהם על הצורה הספרותית, ששילבו לתוך דבריהם מימרות ורמזים ליצירות ספרותיות, שסלסלו את הסגנון, שאהבו את משחק המלים, שרוממו את הלשון. בעתונות העברית היו רבים כאלה וראש וראשון להם היה נחום סוקולוב, שבעצם עתונאיתו היה סופר, שיצר טפוס של סופר-עתונאי, שהכניס את העתונות לתוך הספרות, שהעלה את העתונאות לדרגת ספרות... עתונאי-סופר כזה ניכר קודם כל בצורתו. אף על פי שהוא כותב על כרחו בהפוזן, מקפיד הוא על הנוי כאמן, וזאת תהלתו. לא כל עתונאי ואף לא כל סופר מסוגל לכך - לעתונאי אין צורה, לסופר אין זמן. עתונאי-סופר מספיק לצור צורה על רגל אחת?

עתונאי-סופר כזה היה יוסף הפטמן, שהחליף במרס 1936, עוד בטרם מלאה להבוקר חצי שנה, את שמואל פרלמן. האחרון הגיע למסקנה שהוא יותר סופר מעתונאי, ופרש. הפטמן ערך מנוסה, שערך עתונים בפולין (היום והצפירה בעברית ומאמענט בידיש) ובארץ-ישראל (דואר היום) קיבל עליו את התפקיד. הוא היה בן 48 בעת ההיא ומאחוריו 25 שנות ניסיון עתונאי עשיר. כן נודע בתרגומו ובשירים ופזמונים שכתב, שאחד מהם, "אנו נהיה הראשונים", היה בין הפופולריים ביישוב היהודי. אף שעלה ארצה רק כמה שנים לפני כן, נחשב לכמעט ארץ-ישראלי בגלל שהייתו הממושכת בארץ בתחילת שנות ה-20, במהלכה השתתף כציר תנועת "החלוץ" בוועידת הייסוד של הסתדרות העובדים, סלל כבישים, כיהן כמוזכיר הכללי של הוועד הלאומי וכמנהל לשכת המודיעין של ההנהלה הציונית והיה אחראי לגיוס יהודים לחיל הספר ולמשרתה. חברותו במפלגת הציונים הכלליים בפולין והעובדה שלצד עבודתו העתונאית והספרותית היה גם ציר ברוב הקונגרסים הציוניים שהתכנסו בשנות ה-20 וה-30, הכשירה אותו ללא ספק לתפקידו החדש. הוא מילא אותו ברציפות לאורך 19 שנה, עד לפטירתו.

ואולם הפטמן לא היה העורך היחיד של הבוקר. יחד אתו מילא תפקיד זה פרץ ברנשטיין, מראשי הציונות בגרמניה ובהולנד, ולימים שר המסחר והתעשייה בממשלה הזמנית, ולאחר מכן בשנים 1952-1955. ברנשטיין כיהן כעורך-שותף ופרש מתפקיד זה כשנתמנה לחבר הנהלת הסוכנות היהודית ב-1946.

שני העורכים חילקו ביניהם את העבודה: הפטמן היה אחראי לצד העתונאי וברנשטיין העניק לעתון את האיצטלה הפוליטית, אם כי, לדבריו, "מלכתחילה היה הבוקר עתון פוליטי, אם גם לא מפלגתי במובן הצר של המלה".¹⁰ לצידם פעל, במשך שנים, מוזכיר המערכת הנמרץ, יצחק ויו אב, שניהל את עבודת המערכת ביד רמה עד לפרישתו

ה"בורגנית" בעיריית תל-אביב, התומכת במר רוקח, שהחליף את ראש העירייה דיוגוף בנובמבר 1936.¹²

דומה שאין צורך לומר, שהבוקר, אף שהיה עתון של חוגי המרכז-ימין, לא הודעה עם התנועה הרוויזיוניסטית, כקביעת המקור הבריטי. חזית אופוזיציונית שנייה הציג הבוקר נגד המוסדות הציוניים העליונים ואין פלא בדבר. העתון ייצג חוגים שלא נכללו בהנהגה הציונית הרשמית או היישובית, כדוגמת הציונים הכלליים ב', "החוגים האזרחיים" והתאחדות האיכרים. בנוסף, מוסדות אלה כללו בעיקר את ראשי תנועת הפועלים, יריביהם של אישי המרכז-ימין, אין תימה אפוא, שכאשר ביקשו ראשי הסוכנות היהודית מהעתונות העברית להציג עמדה אחידה בנושאים רגישים, לא תמיד הלך הבוקר בתלם. כך, לדוגמה, כשהודלפו מלונדון פרטי תוכנית החלוקה של "ועדת פיל", והנהלת הסוכנות בארץ-ישראל ביקשה למנוע פרסום מוקדם, היה ברור כי הבוקר לא ישתף פעולה. שרתוק ציין, כי על "הבוקר אין לנו השפעה".¹³

עם זאת, היה הבוקר "עתון מגויס" כמו שאר העתונים היהודיים באותה תקופה, ונענה לרוב הבקשות שהופנו אליו מטעם מוסדות היישוב. לרוב הבקשות, אך לא לכולן. ב-1940 חל קרע עמוק בינו לבין הנהלת הסוכנות היהודית. הבריטים פרסמו בשלהי פברואר את "חוק הקרקעות" האנטי-יהודי, כחלק מגזירות "הספר הלבן". היישוב היהודי מתה והפגין, והנהלת הוועד הלאומי הוציאה תודעה חריפה, שאותה נתבקשו העתונים להביא בעמודיהם הראשונים. דבר, הארץ והצופה נענו לבקשה. הבוקר והמשקיף, ביטאון התנועה הרוויזיוניסטית, סירבו להשתתף בפעולת-מרי זו. היו מי שראו בחומרה צעד זה של הבוקר, ובלילה שלמחרת פרצו אלמונים למערכת העתון בתל-אביב, הפכו את הסדר וגרמו נזקים לרכוש. בחוצות תל-אביב הופצו כרוזים נגד מערכת העתון, שהואשמה בפרד מהבריטים ובבוגדנות. יצחק זיו-אב, מזכיר מערכת הבוקר, דחה את ההאשמות: "שענתי כי פרסום גילוי-הדעת אינו אלא התחמקות מפעולת התנגדות ממשית. אמרתי לראשי הוועד הלאומי, שבמקום לפרסם גילוי-דעת, עליהם להפגין ברחובות, להוציא את ההמונים וללכת בראשם. הבוקר לא זקוק לתעודת כשרות ציונית ואקטיביסטית ממישהו, כיוון שנסגרו פעמים רבות והוא לא חשש מסגירה נוספת."¹⁴

חזית שלישית היתה בהבוקר נגד תנועת הפועלים, מפלגותיה ובעיקר מפא"י, מפלגת השלטון. ברוב שנות העתון היתה המפלגה שמאחוריו, הציונים הכלליים (בשנותיו האחרונות, לאחר איחוד עם המפלגה הפרוגרסיבית - המפלגה הליברלית) - באופוזיציה, והדבר בא לידי ביטוי במאמרים ובעמודי החדשות.

טיפוח צעירים

רוב הימים בין פרוץ "המרד הערבי", שלאחריו באו מלחמת העולם השנייה, המאבק נגד הבריטים ומלחמת העצמאות, היו ימי מתח, חרדה ומצבי-חירום. 13 שנים אלה היו גדושות, כדבר מובן מאליו, מתח עתונאי בהבוקר - הצלחות, מאבק עיקש נגד הצנזורה הבריטית, וגם כשלון שדבק בו על לא עוול בכפו. הבוקר, כמו דבר והארץ לפניו, הקפיד להוציא מאז 1936 "תוספת

הכללי יהיה לסגור עתונים שנמצאו אשמים בסילוף מסקנותיה של הוועדה [ועדת פיל]. בסוד הוא יגיד לי, אם כי בטוח הוא שאינו רשאי לעשות זאת, שהנימוק לסגירת אל-ליוא היה, שפרסם מאמר שבו נאמר כי העמדת ירושלים תחת מנדט חדש תביא בסופו של דבר לכך, שהיא תסופח למדינה היהודית."¹⁵

לא פעם מצאו מגויי הבוקר בתיבות הדואר שלהם, במקום את גיליון אותו יום, פתק ובו התנצלות על שהעתון לא יכול להגיע. כך היה ב-29 במאי 1936, כאשר העתון נסגר להמישה ימים על פרסום דברים נגד אוולת-יד השלטון הבריטי בריכוזי המהומות שיזמו הערבים זה למעלה מחודש. בסיום הפתק כתבה מנהלת הבוקר: "אנו מקוים כי כב' העריך את עמדתנו הברורה והתקיפה במשך ימי המהומות וישאר נאמן לעתונו כמקודם." (הפתק כולו - בעמוד זה).

הבריטים סגרו את הבוקר, כמו גם את רוב העתונים האחרים, מפעם לפעם, כאשר הם מפעילים יד קשה יותר נגד העתונים הערביים, קרוב לוודאי משום שאלה פרסמו דברים חריפים וארסיים במיוחד נגד היהודים והבריטים כאחד. אבחנתם לגבי הבוקר, בימי המתח והמהומות של 1937, היתה נכונה רק בחלקה. לפי בקשת "ועדת פיל" שהוזכרה לעיל, הכין ואוון טווידי, מנהל לשכת העתונות הממשלתית, דיוקן מקוצר של כל אחד משמונת היומונים העיקריים המופיעים בארץ - 4 יהודים ו-4 ערבים. על הבוקר נכתב:

חסיד התנועה הרוויזיוניסטית, וכלי-ביטוי הרשמי של המפלגה

«הבוקר» עתון יהודי תל-אביב

ח' סיון תרצ"ז - 29 מאי 1936

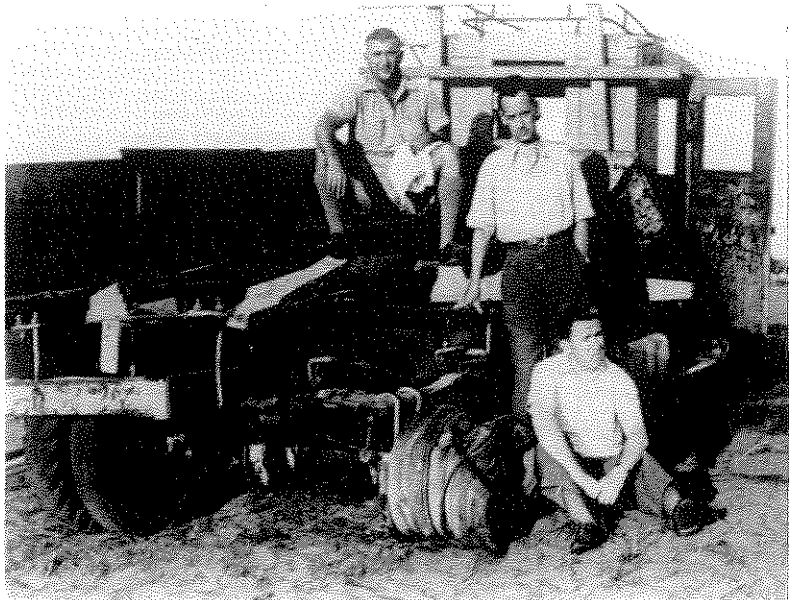
לקוראינו

הננו מצוערים מאוד להודיעכם שגרנלי אסור הוצאת הבוקר. במשך חמשה ימים לא נוכל להמציא לכם עתון עד יום שלישי 36.6.2 - גליון הראשון אתרי תום האסור יהיה מוגרל. אנו מקוים כי כב' העריך את עמדתנו הברורה והתקיפה כמשך ימי המהומות וישאר נאמן לעתונו כמקודם

בכבוד רב

הנהלת «הבוקר»

תודעה למנויים על סמירת העתון, שלהי מאי 1936

כתבי הבוקר גבריאל צפרוני (יושב) ואריה דיסנצ'יק (עומד), ליד משאית ממוקשת בשנת 1938. על המשאית הפגועה: הנהג דוליצקי

השפעתם של הצעירים ופרישה הדרגתית של המייסדים והסופרים הקשישים, הפך העתון יותר ויותר לאינפורמטיבי. "השם את הדגש על רפורטאז'ה חיה הרבה יותר מאשר על המאמר או הפליטון."¹⁸

גבריאל צפרוני זוכר היטב את המהומה שעורר במערכת העתון בשנת 1936, כשהצטרף למשטרת תל-אביב במצוד אחר יצאניות וסרסורים ברחובות העיר. כיוון שהביא את הידיעה על כך סמוך לחצות, היתה ההחלטה אם להכניסה לעתון בידי עורך הלילה אהרן ראובני (אחי נשיא המדינה לעתיד, יצחק בן-צבי). ראובני החליט בחיוב ולמחרת רעדו אמות הסיפים של מערכת הבוקר, כשגילו העורכים והסופרים הוותיקים ידיעה מעין זו בעתונם. "אבוי, לעתון מיוחד דמינו," קונן אחד הוותיקים, בהתכוונו לעתון הסנסציוני של תל-אביב בעת ההיא.¹⁹

סקופים ממין אחר, במספר ניכר, קיבל העתון בזכות שיתוף הפעולה שיוזם צפרוני עם העתון הערבי א-דיפאע ביפו. שיתוף פעולה סודי זה נמשך כ-13 שנה, מימי הראשונים של הבוקר ועד אביב 1948. הסכם בעל פה בין שני העתונים קבע, כי הם יעבירו זה לזה ידיעות חשובות ובלעדיות. כתביהם בערים מעורבות כמו חיפה, ירושלים וטבריה סייעו אלה לאלה בהשגת ידיעות, ועתונים אחרים לא תמיד הבינו כיצד יש להבוקר (וכן לא-דיפאע) סקופים

כה רבים.²⁰

כתבי העתון סיכנו לא אחת את חייהם בעת פעילותם העתונאית. גבריאל צפרוני, שנלכד ביפו, ביום המהומות הראשון של "המרד הערבי", ניסה להיחלץ בדרך מקורית: הוא נטל חבילת עתונים בערבית, חבש תרבוש אדום והחל לצעוד ברגל ממרכז יפו לעבר תל-אביב ערבים שדלקו אחריו כמעט שהרגוהו. הוא חולץ ברגע האחרון על-ידי עתונאי ערבי, שאסף אותו במכוניתו והחזירו לתל-אביב, לא לפני שערך לו סיור ברחובות יפו שהיו גדושים בפורעים ערבים שזעקו "אידיבה אל-יהוד".²¹

בתקופה מאוחרת יותר נקלעו כמה מעתונאי הבוקר לקרב ריזות בין אנשי אצ"ל לחיילים בריטים באזור בית הדר בתל-אביב. הם הסתתרו בבניין סמוך והבריטים השבו אותם לתוקפים, וירו עליהם אש-תופת. מכוניתם שהנתה מחוץ לבניין נוקבה ככברה, ורק בנס לא נפגע איש מהם.²²

אחד מחידושי הגדולים של העתון היה בתחום הספורט, שכן בו ראה אור המדור הקבוע הראשון לספורט בעתונות העברית - "ספורט הבוקר" בעריכת אלכסנדר אלכסנדרוביץ' (אלכסנדרוני), שם הזכור לכל מי שגדל בארץ-ישראל בעשור שלפני קום המדינה. לצדו הול להתבלט כתב ספורט צעיר בשם נחמיה גולדברג, שלפי דרישת עורכי העתון שינה את שמו לעברית, ובחר בשם בן-אברהם. צמד זה אלכסנדר אלכסנדרוני ונחמיה בן-אברהם, נודעו יותר כאנשי הספורט הראשונים של "קול ירושלים" ולאחר מכן "קול ישראל" - הראשון כמביא תוצאות משחקי הכדורגל ברדיו במוצאי-שבתות, והשני כשדר הראשון ממגרשי הכדורגל. בשנות הארבעים היה בן-אברהם, בין השאר, כתב הבוקר בחיפה, כתב צבאי ומבקר קולנוע.

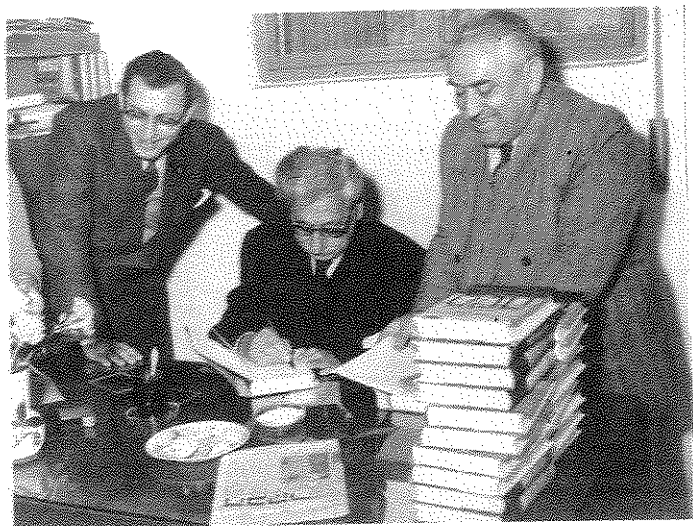
צהריים", שכללה את החדשות האחרונות וחומר קליל יותר מאשר בעתון הראשי. הוא התמיד בכך 13 שנה, עד 1949. "תוספת" זו זכתה לארזה כמה מהסקופים הגדולים של העתון, כגון הפרסום הראשון על מרד ג'טו וארשה באפריל 1943, וחתימת הסכם שביתת-נשק ראשון, בין ישראל למצרים, בפברואר 1949.¹⁵

פרטי הופעתו של זאב ז'בוטינסקי בפני "ועדת פיל" בלונדון, הועברו להבוקר בטלפון במשך שעה ארוכה ופורסמו במלואם, דבר שהיה בכחיתת חידוש מסעיר בעת ההיא.¹⁶

הבוקר גם היה חלוץ בתחום הרפורטאז'ה. לאחר תקופה ראשונה של היצמדות לערכי העתונות העברית ה"ישנה" במזרח אירופה, שהועברו במידה רבה גם לארץ-ישראל, הלך הבוקר בעקבות דואר היום - אך ללא הבוטות ורדיפת הסנסציה שלו - ושם את הדגש על הסיקור העתונאי המידי. כתבים ועורכים צעירים, כדוגמת גבריאל צפרוני, שריה שפירא ואריה דיסנצ'יק, החלו לתת את הטון. יעקב גרומן, מי שהיה יד-ימינו של הפטמן בעריכת העתון, ולאחר פטירתו של האחרון היה לעורך הבוקר, כתב על כך:

קדמה לנו מסורת של עתונות יומית עברית בת שנים רבות, ובכל זאת הרפורטאז'ה התוססת לא היתה אז עדיין לרצון עורכי העתונים כאן. הבוקר העז ופילס דרך לרפורטאז'ה המודרנית, להתחרות בחדשות טריות ובתמונות מן ההווה, להדגשת הרקע והתיאור המפורט של כל מאורע. קם לנו דור חדש של רפורטרים צעירים והרוצים לפי כללי העתונות המודרנית בעולם.¹⁷

יצחק אייזנברג, שעבד ככתב בעתון מיומו הראשון עד האחרון, סבור אף הוא כי הבוקר החל דרכו כעתון "בעל רמה ספרותית, שלא העז תחילה לפגוע במוסכמות." אך עוד בשנותיו הראשונות, עם התגברות

אורח במערכת הבוקר, 1954 - הסופר שלום אש החותם על ספרו "משה" שהוענק כפרס למגווי העתון. לימינו - יעקב גרומן

אורח בדפוס העתון - המשורר אורי צבי גרינברג שבא לבדוק את הגהות שירו העומד להתפרסם. לידו הסדר טרושינסקי

הסיפור הנ"ל, מבלי להזכיר את שם העתון, אך תוך כדי ציון נאומו של רוקה, והדגיש: "ישנה בעתונות המפלגתית דיספרופורציה בין הגשת עובדות בעלות ערך אובייקטיבי בפני עצמו, לעומת נאומים [מפלגתיים]."²⁵

הסיפור אף נתגלגל, בהערת שוליים, לעבודת דוקטורט. הייחוס בה הוא למאיר בן-גור שהוזכר לעיל, תוך ציון מפורש שמדובר בהבוקר, והעתון, כך נכתב שם, אף שהיה "דינמי", נתפס ל"כשלון עתונאי חסר תקדים".²⁶

גם באינטרנט אפשר למצוא. בסקירה ארוכה ורשמית של משרד החוץ הנושאת את השם "העתונות הישראלית", עם גושפנקה של דגל ישראל וסמל המנורה, מוזכר עתון הבוקר ורוב הקטע אודותיו מספר על הפרשה האמורה. בקטע זה מופיע שמו של "האיש הרע" בכל הסיפור: עורך הלילה ברוך קרוא. כאן הגרסה מעט שונה. לפיה,

הבוקר עודד צעירים, אולי משום שרוב הזמן לא היה לו במה לשלם לעובדיו וכתביו, ואנשים צעירים מוכנים יותר להסתפק במועט. שריה שפירא (ש. שריה), שעבד בעתון מימיו הראשונים מספר, ש"את המשכורת שילמו בקושי. גותני המודעות מוכנים היו לתת סחורה כתשלום חובם לעתון, וכך רכשתי רהיטי יוקרה של נגריית קריניצי כשנשאתי אשה."²⁷

הכשלון שלא היה

אשר לכשלון שהוזכר, ראוי לעסוק בו, כדי לנקות אחת ולתמיד את הבוקר מכתם שדבק בו עשרות שנים על לא עוול בכפו. הפרשה מחזירה אותנו לבוקרו של ה-7 באוגוסט 1945. יום קודם הוטלה הפצצה האטומית הראשונה על העיר הירושימה ביפאן. עתוני ארץ-ישראל יצאו בכותרות ראשיות יותר ופחות על האירוע המסעיר. הארץ כתב בכותרת ראשית: "פצצות [!] אטום הוטלו על יפאן"; משמר כתב בוהירות בכותרת כולסת: "נשק סודי של הברית להכרעת יפאן"; ידיעות אחרונות חיפש ומצא גם בהדשה מסעירה זו את "הנקודה היהודית"; "רויטר: 2 יהודים סיעו בהמצאת פצצת האטום"; דבר הסתפק בכותרת גדולה למדי, אך בחלקו התחתון של העמוד, מימין: "פצצה אטומית" על יפאן. הכותרת הקטנה ביותר הופיעה בהצופה: "הוטלו כבר פצצות אטום על יפאן" ובאותיות זעירות: "אמצאה בעלת חשיבות מלחמתית עצומה". פלסטיין פוסט, העתון באנגלית שהופיע בירושלים, הקדיש לפצצה כותרת ראשית גדולה.

ומה עם הבוקר? אחת האגדות המושרשות ביותר של העתונות הישראלית מספרת, כי הבוקר החמיץ לגמרי את הסיפור העתונאי הזה. האגדה כה היכחה שורש, עד שהפכה לעובדה היסטורית ומדעית. מה שקרה באמת הוא, שהעתון כלל בעמודו הראשון באותו יום - במרכז העמוד הראשון - כותרת בינונית בגודלה בנושא הפצצה האטומית ומתחתיה ידיעה שכללה את עיקרי הפרטים שהופיעו בשאר העתונים. אבל הסיפור המיתולוגי גרס אחרת, ואחת הדוגמאות לכך ראתה אור בקשר שלנו. וכך כתב יורם פרי, עורך דבר לשעבר, בסוקרו את חוליי העתונות המפלגתית:

... היתה תסיה, לעתים עיוות ממש, של המציאות... מקרה אחד של העיוות המפלגתי נעשה חלק מן המיתוס של התקשורת הישראלית. ההפצצה הגרעינית על הירושימה בסוף מלחמת העולם השנייה זכתה לידיעה קטנה בלבד בתחתית העמוד הראשון של הבוקר (7 באוגוסט 1945). הכותרת הראשית של אותו יום היתה דווקא ציטוט מתוך נאומו של ישראל רוקה, אחד ממנהיגי המפלגה. על פי הסיפור, כשנשאל עורך העתון לשיקול דעתו, השיב כי לא קיבל שום תלונה מהנשיא טרומן על החלטתו האדיטוריאלי. לעומת זאת, אילו היה הופך את סדר הידיעות, היה בוודאי זוכה לטלפון זועם מרוקח, ולא היה לו שום חשק לקבל מקלחת כזו באותו בוקר.²⁸

אבל, מה לעשות, בעמודו הראשון של הבוקר אין אזכור כלל לנאומו של רוקה, והידיעה על הפצצה האטומית, גם אם אינה גדולה, בשום פנים אין היא מוצנעת. הכותרת הראשית עוסקת בנאומו של משה שרתוק בוועידה הציונית בלונדון. כיצד נולד, אם כן, העיוות ההיסטורי? נראה שראשיתו ב"ספר השנה של העתונאים" משנת 1966. בסימפוזיון של עתונות מפלגתית מול עתונות בלתי-תלויה, סיפר מאיר בן-גור, שכתה בעת ההיא כמרכז המקצועי הארצי של אגודת העתונאים, את

הארץ

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מצות אטום הוטלו על יפאן

הפצצה האטומית בעולם שכוחה גדול פי אלפיים מכל הפצצה הבריטית בת 10 טונות - הודעת הנשיא טרומן לעיתונאים

מכשיר יושמו במחזור כל מפעל פוזדוקטיבי שיש ליאפאן על שני האדמה

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

THE PALESTINE POST

Classifieds are always read They More Than Pay

Column One by David Courtois

ATOMIC POWER TO HIT JAPAN

WASHINGTON, Monday - The second atomic bomb that the "Fat Man" is being used against Japan, with power equal to 20,000 tons of TNT, was used here today in a statement issued from the White House by President Truman. The President said that 15 tons of atomic energy were used in the attack on Nagasaki, and that the atomic bomb is the most powerful force ever known to man. He said that the atomic bomb is the most powerful force ever known to man, and that it is the most powerful force ever known to man.

BRITISH PIONEERED IN BOMB RESEARCH

ATTLEE ISSUES CHURCHILL'S STATEMENT

TRUMAN REVEALS WAR'S BIG SECRET

BIG FACTORIES BUILT IN U.S.

חשמו

עיתון יומי

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

נשק סודי של הבריית להכרעת יפאן

פצצה-האטום. בעלת כוח-הרס ענקי. מוכנה לשימוש

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

ידינו אחרונות

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

2 יהודים סייעו בהמצאת פצצת האטום

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

הבקר

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

ספאלין בעד מדינה יהודית

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

הבקר

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

המציאו פצצה בת כוח-נפץ של 20,000 טון

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

הבקר

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

פצצה אטומית על יפאן

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

הבקר

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

מחזור 20 מאי / שנה כ"ו / תל אביב / יום ג' כ"ח חשוון / 7 AUGUST 1945

הצפה

הנשיא טרומן הודיע היום כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן. הוא אמר כי הפצצה האטומית היא הפצצה הכי חזקה שיש לנו, והיא יכולה להרוג יותר מ-100,000 איש. הוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן, והוא הודיע כי הוא הורה על הפצצה האטומית על יפאן.

הקנה של בריטניה בהכנות

הקנה של בריטניה בהכנות

ועדת התגובה ב-30 באוקטובר 1944, תקף פ. ברנשטיין את "הסודיות שהגיעה אצלנו למחלה ולגיחוך. גם לנו, העתונאים, יש הרגשת אחריות ציונית. יש מקום לסודיות רק בעניינים עדינים ביותר ומיוחדים במינם."²⁹ ממרחק הזמן נצבעו הדברים בגוונים אחרים. ב"מאמר ההספד" שכתב עתונאי הבוקר גרשון הל לאחר סגירת העתון, הוא ציין: "... בימים של מתיחות בין ה'הגנה', אצ"ל ולח"י הטיף הבוקר לאיחוד הכוחות הלוחמים, נגד מלחמת אחים ובעד הידברות."³⁰

"הבוקר" במדינת ישראל

הקמת המדינה לא שינתה הרבה בעתונות של הימים ההם, ובכל זאת בהבוקר חלו שינויים. שניים מבכירי העתון, מזכיר המערכת יצחק זיו-אב והעורך לעורך יעקב גרומן, פרשו והצטרפו לשירות המדינה - זיו-אב כממונה על פניות הציבור במשרד הביטחון וגרומן כיועץ התקשורת של שר המסחר והתעשייה בממשלה הזמנית, פרץ ברנשטיין. גם פרישת ברנשטיין, עוד לפני כן, הותירה חלל. לזעזוע העתונאי שגרמה הקמת מעריב בתחילת 1948 היו הדים גם במערכת הבוקר. שניים מבכיריה פרשו: הפובליציסט הרצל רוזנבלום עבר לשמש כעורך החדש של ידיעות אחרונות, במקום ד"ר עזריאל קרליבך שהקים עם חבריו את מעריב. אריה דיסנצ'יק, עורך הלילה המנוסה, שעזב עוד קודם לכן, עבר למעריב.

בתחילת שנות ה-50 היתה לעתון עדנה. מפלגת-האם שלו, הציונים הכלליים, קיבלה בבחירות לכנסת הראשונה 7 מנדטים, אולם תוך שנתיים וחצי, בבחירות לכנסת השנייה (יולי 1951), שילשה את כוחה והיתה למפלגה השנייה בגודלה, לאחר מפא"י. בשלהי 1952 היא נכנסה לקואליציה הממשלתית והיתה חברה בה למעלה משנתיים וחצי. גרומן חזר למערכת, ועם פטירתו של העורך יוסף הפטמן ב-1955, מילא את מקומו.

אין ספק כי הפטמן היה נכס להבוקר. מעבר לניסיונו העתונאי המוכח בחוץ-לארץ ובארץ, הוא מילא במשך שנים את תפקידי יו"ר אגודת העתונאים בתל-אביב ויו"ר "ועדת העורכים". בנוסף, ניהל מדי ליל שבת את "עתון העתונאים", במה עתונאית-ציבורית פתוחה מטעם אגודת העתונאים, שנערכה באולם מוגרבי, ושבה הופיעו פוליטיקאים, עתונאים, אנשי אקדמיה ושחקנים. הפטמן היה מנחה הערב, והקהל הרב - האולם היה מלא תמיד מפה לפה - שתה בצמא את חידודיו הלשוניים ואת הערותיו בענייני היום. להצלחה מיוחדת זכו הגימטריות שלו (חשבון של אותיות לפי ערכיהן המספריים), והגיעו הדברים לידי כך, שבתקופת המאבק חשדה המשטרה הבריטית כי הפטמן מתביא בגימטריות שלו ביקורת ועקיצות כלפי שלטונות המנדט, ותבעו ממנו להגיש לביקורת מוקדמת את נאומו, לרבות הגימטריות והנוטריוקונים.³¹

עשר השנים האחרונות

עשר שנותיו האחרונות של הבוקר (1955-1965) לא היטיבו עם העתון. מפלגת הציונים הכלליים חזרה לאופוזיציה וכוחה נחלש. עתוני הערב, מעריב וידיעות אחרונות, כרסמו בהתמדה בתפוצתם של עתוני הבוקר. הבוקר נאבק על פלח-שוק לא גדול בין המרכז לימין, שבו התמודדו אתו הארץ, חרות ובחלק מהזמן גם זמנים. בין הבוקר לחרות היתה

בהנהלת מפלגת הציונים הכלליים התקיים ביום הטלת הפצצה, ה-6 באוגוסט 1945, ויכוח ממושך. כשנשאל קרוא, על ידי הקולגות ההמומים שלו בעתון, מדוע החליט לתת כידועה ראשית את הוויכוח במפלגה ולא את הידיעה המרעיעה על הפצצה האטומית, השיב: "ידעתי שהנשיא טרומן לא יגער בי עבור הכותרת, ולעומת זאת היה לי ברור שישאל אותי, מראשי הציונים הכלליים, יתמלא כעס אם הוויכוח בהנהלת המפלגה לא יופיע בכותרת הראשית."³²

ובכן, פעם אחת ולתמיד: לא היה כאן כשלוש עתונאי. הבוקר לא היה היחיד שלא נתן לסיפור כותרת ראשית, אך גם לא מדובר בשתיים-שלוש שורות בתחתית העמוד. הצופה, למשל, הביא את סיפור ההפצצה בצורה מוצנעת יותר מהבוקר, ואותו לא הזכיר איש מעולם. וראוי גם לפטור את ראש עיריית תל אביב, ישראל רוקח, מעונשה של פרשה זו.

"הבוקר" ו"ועדת התגובה"

עורכי הבוקר יוסף הפטמן ופרץ ברנשטיין, ואתם מזכיר המערכת יצחק זיו-אב נמנו עם החברים הראשונים של "ועדת התגובה", גוף שהוקם בתחילת 1942, כדי לאגד את ראשי העתונות היהודית בארץ-ישראל במאבק נגד הבריטים. לאחר קום המדינה שינתה הוועדה את שמה ל"ועדת העורכים".

מהפרוטוקולים הלא רבים שנותרו מהוועדה, וממספר מצומצם של מכתבים ותזכירים עולה, כי אנשי הבוקר היו חברים לויאלים של הוועדה, ורוב הזמן הלכו בתלם, אם כי לעתים הפגינו קו אופוזיציוני מסוים למוסדות הלאומיים. אפשר לקבוע בוודאות מלאה, כי במאבק הפנימי ביישוב בנושא הטירוור האנטי-בריטי, היה הבוקר קרוב יותר בעמדותיו לעמדות עתוני המרכז והשמאל, מאשר לאלה של הסמן הימני - המשקיף הרוויזיוניסטי. שתי דוגמאות ימחישו זאת. הדוגמה הראשונה עוסקת ברצח אברהם שטרן, מפקד לח"י, על-ידי הבריטים ב-12 בפברואר 1942. הבוקר, יותר מעתונות אחרים, הדגיש את בידודו של שטרן ביישוב והעניק לו את הכינוי הלא-מחמיא "נפש תועה". מעל לכותרת "אברהם שטרן נתפס והומת ביריות" הופיעו שלוש המילים האלה: "נפש תועה מ'ישראל'..." מילים אלה בתוספת שלוש הנקודות אומרת כמדומה הרבה מאוד.

הדוגמה השנייה קשורה לגינוי פעולות אצ"ל ולח"י נגד הבריטים בשנת 1944. "ועדת התגובה" פרסמה גילוי דעת חריף נגד ארגונים אלה וקבעה כי "מעשי ההתנקשות והחבלה שנעשו לאחרונה במקומות שונים בארץ, אם כי עושיהם דוגלים בסיסמאות לאומיות גבוהות, חותרים לאמיתו של דבר תחת עצם קיומנו ומסכנים את מאמצינו הלאומיים - המדיניים בשעת הכרעת-גורל זו לישראל... העתונות העברית רואה בחרדה רבה את מעשי ההרס הנעשים בידי חבורות אנשים בלתי אחראיים, בניגוד לדעתו של היישוב כולו..."³³

שני עורכי הבוקר, הפטמן וברנשטיין, הצטרפו לשאר העורכים בחתימה על גילוי הדעת, ורק עורך המשקיף, אייזיק רמבה נמנע מלעשות כן ואף פרש זמנית מ"ועדת התגובה".

עם זאת, עורכי הבוקר לא היו מוכנים שעתונם יהיה שופר רשמי של המוסדות הלאומיים, ובמיוחד התרעמו על שמירת הסודיות המוגזמת הנתבעת מן העתונים על-ידי הנהלת הסוכנות היהודית. בדיון שערכה

יריבות עזה, ולשני העתונים גם יחד היו מעט מדי קוראים.

בשלהי שנות ה-50 נכנס לתפקידו העורך האחרון - גבריאל צפרוני - שנשא בתואר "ראש המערכת", כשפורמלית הוענק תואר העורך, שוב, לפרץ ברנשטיין. בסיועו של ישראל רוקח, מי שליווה את הבוקר מיזמו הראשון, הושגה הלוואה גדולה, שולמו החובות, ולזמן מה קיבלו העתונאים ושאר העובדים משכורות בזמן. מפלגת הציונים הכלליים הפכה רשמית לבעלת העתון. צפרוני פתח את העתון לכותבים שלא היו מזוהים עם הציונים הכלליים, ולאחר איחודם ב-1961 עם המפלגה הפרוגרסיבית - עם המפלגה הליברלית, כגון הרמטכ"לים לשעבר יגאל ידין וחיים לסקוב, והפובליציסט הימני ישראל אלדד-שייב. עם השנים עבדו בעתון, כתבו והתארחו בו רבים מן הסופרים, המשוררים, הפובליציסטים והעתונאים, כמה מהם הוזכרו במאמר זה. בין האחרים (רשימה חלקית): שאול טשרניחובסקי, זלמן שניאור, אורי צבי גרינברג, פרופ' יוסף קלוזנר, ד"ר ז. פון-וייזל, שלום בן-ברוך (שוורץ), חיים יפת, אלחנן קרמר, יוסף עברון, יהודה הגדרתי, בן-עמי פיינגולד ואחרים.

הליברליות של העתון, פשוטה כמשמעה, באה לידי ביטוי בולט במדור לספרות - "טורי ספרות". במשך שנים ערך אותו ברוך קרוא, ובשלוש וחצי שנותיו האחרונות - יוסי סתוי. כשנפרד סתוי מקוראיו, בגיליון האחרון, הוא כתב:

... המוסף הזה העניק למשתתפיו ערך אחד, שהוא קבע בסופו של דבר את פרצופו ואת ייחודו: הוא נתן חופש ביטוי. חופש-ביטוי זה נבע כולו מן העקרון המרכזי-המנחה שאין לערב שיקולים פוליטיים, אידיאולוגיים-מפלגתיים ועסקיים-מסחריים במסגרת מוסף ספרותי. השיקול האחד והיחיד צריך ותייב להיות השיקול הענייני-ספרותי... אם יש משהו ב"טורי ספרות" שעליו גאוותי, הרי זוהי השתתפותם הערה, הפעילה והנאמנה של סופרים ומשוררים, מסאים ומבקרים, שמבחינת השקפתם הפוליטית הם יריבים מושבעים של הבוקר, ובכל זאת פרסמו כאן מפרי עטם, ולאן דווקא במוספי העתונים הקרובים להם מבחינה אידיאולוגית-מפלגתית.³²

גבריאל צפרוני, בהיפרדו מהקוראים באותו גיליון, הדגיש אף הוא את ייחודו של הבוקר, שאף שהיה מפלגתי - לא היה מפלגתי צר. "הוא היה עתון כללי לכלל, מבלי להתעלם ומבלי להעלים את החיוב שבמחנה היריב. בזאת היה מחדש. בדרך זו השפיע גם על אחרים."³³

תפוצה וקשיים כלכליים

מבחינת תפוצתו לא נמנה הבוקר, בכל שלוש שנות קיומו, עם השורה הראשונה של היומונים בישראל. ממעט הנתונים הזמינים בנושא רגיש זה, שהוא כל השנים בבחינת טאבו, ניתן להעלות את הנתונים האלה לגבי תפוצת העתון:

1937	-	7,000 ⁽⁸⁾	עותקים
1939	-	5,000 ⁽²⁾	"
1950	-	13,500 ⁽¹⁾	"
1965	-	4,500-4,000 ⁽⁷⁾	"

המקורות:

- א. הערכת קצין העתונות של ממשלת המנדט מפברואר 1937, כפי שהוגשה ליועצת פיל", ארכיון המדינה הבריטי, תיק P.R.O. CO 733/346/10.
- ב. חביב כנען (ראה מס' 14 בהערות, עמ' 21).
- ג. לפי סקר אונסק"ו, ינואר 1950, המופיע במאמרו של ע.ק. (עוריאל קרליבן), בספר השנה של העתונאים, תשי"ב, תל-אביב 1952, עמ' 244.
- ד. הערכתו של שמחה ארליך, בשיחה שקיים בשנת 1980 עם מזכיר הממשלה דאז, אריה נאור. ארליך היה חבר הוועדה שטיפלה בסגירת העתונים הבוקר וחרות ב-1965. מספר עותקי חרות בסוף ימיו הוערך בכ-5,000, ולפי דברי ארליך להבוקר היו פחות מכך. וראו: אריה נאור, "יומוני מפלגת הימין", קשר 25, מאי 1999, עמ' 79, הערה 10.

להשוואה: דבר הופץ ב-1937 ב-20,000 עותקים, ב-1939 ב-15,000 וב-1950 ב-25,000; נתוני הארץ הם: ב-1937 - 16,000, ב-1939 - 11,000, וב-1950 - 23,500. לגבי שני העתונים אין נתונים לגבי 1965 (המקורות - כמו של הבוקר).

התפוצה הנמוכה יחסית של הבוקר היתה לו, כמוכן, לרועץ - הן מבחינת ההכנסות ממכירות בקיוסקים (שכמעט לא היו) וממנויים והן מבחינת המודעות. ככל שהצטמצם היקף הקוראים התמעטו המודעות. מצבו הכלכלי של העתון, לפיכך, היה רע רוב הזמן, אם כי בתקופות מסוימות הוא השתפר במידה ניכרת. בשנת 1940 הצליח העתון לאון את תקציבו ואף היה לו רווח של 2,000 לא"י. כך גם היה בשנים הבאות, מה שאפשר להנהלת העתון לרכוש בשנת 1947 בניין בן ארבע קומות ברחוב הרכבת בתל-אביב, בעזרת משכנתאות שנפרעו מאוחר יותר מרווחי העתון. כן נרכשה מכונת הדפסה רוטציבית גדולה מסוג "דופלקס" ושלוש מכונות-לינוטיפ, לסדר עופרת. וכך, לאחד שבמשך יותר מעשר שנים היה העתון תלוי בבת-דפוס שונים, הוא היה בעל בית-דפוס משלו, שתקופות ארוכות הודפסו גם עתונים אחרים, כגון ידיעות אחרונות וחרות. הבוקר גם היה העתון הראשון בארץ-ישראל ששילם מס הכנסה למשרד האוצר המנדטורי.³⁴

במחצית השנייה של שנות ה-50, עם התמעטות הקוראים והמדעות, שוב החמיר מצבו הכלכלי של הבוקר. בעלת העתון, מפלגת הציונים הכלליים, הזרימה לו מדי פעם כספים אולם שעון החול הצביע על חסר מתמיד. בתחילת שנות ה-60, עם הקמתה של המפלגה הליברלית, דומה היה שיש לעתון פוטנציאל קוראים נוסף - חברי המפלגה הפרוגרסיבית בעבר, שעתונם זמנים נסגר באמצע שנות ה-50. אלא ששידוך פוליטי זה לא התזיק זמן רב מעמד. עם התקרמות המגעים בין ראשי "חרות" והליברלים להקמת גח"ל (גוש חרות-ליברלים, קודמו של הליכוד) פרשו מהמפלגה הליברלית חברי המפלגה הפרוגרסיבית לשעבר והקימו את ל"ע - ליברלים עצמאיים. בין הניזוקים מפילוג זה היה גם הבוקר.

הסגירה

ב-26 באפריל 1965 קם רשמית גוש חרות-ליברלים - גח"ל, שריכוזו 27 מחברי הכנסת החמישית, לקראת הבחירות לכנסת השישית שעמדו להיערך בסתיו הבא. שתי המפלגות בדקו את עצמן ואת נכסיהן, לרבות את שני היומונים שלהן - הבוקר והוותיק, שיצא לאור זה השנה השלושים, וחרות שזו היתה לו שנת ההופעה השבע עשרה.

ועדה מיוחדת מטעם המפלגות, שבין חבריה היו סגן ראש עיריית תל אביב, שמחה ארליך, לימים שר האוצר, והתעשיין ישראל סתרוב, הגיעה למסקנה שהן הבוקר והן חרות חסרי קיום של ממש - מבחינה כלכלית כמו גם מבחינת הקוראים. לימים יאמר ארליך: "אפילו העסקנים והפעילים לא קראו את הבוקר ואת חרות"³⁵. הוועדה פסקה: שני העיתונים יפסיקו להופיע ביום אחד - יומה האחרון של שנת 1965. תחילה דובר על סגירה מוקדמת יותר, אך הוחלט להמתין עד סיום מערכת הבחירות לכנסת השישית, שנערכו ב-2 בנובמבר 1965. מנהיג "חרות", מנחם בגין, ניסה להקהות את עוצמתה של המכה בקובעו: "אין שום חרפה להודות, כי בטאוה של מפלגה מפסיק את הופעתו מחמת קשיים כלכליים"³⁶.

משאיבדו שני העיתונים את המשענות המפלגתיות שלהם, נחרץ דינם. בסוף נובמבר, חודש לפני הסגירה, קיבלו כל עובדי הבוקר (כמו גם חרות) הודעות פיטורים. כיוון שהמשאבים הכספיים של העתון היו מצומצמים, ניתנו הפיצויים לעובדים המפוטרם בצ'קים דחויים להודשים ואף לשנים. העובדים ניסו להיקלט בעתונים הקיימים, לא תמיד בהצלחה. בעיקר קשה היה מצבם של הוותיקים, שעבדו בהבוקר עשרים ושלושים שנה. בתודת האחרון לא נראו בעתון סימנים מיוחדים לקץ הקרב. ביום האחרון, יום שישי, ח' בטבת תשכ"ו, 31 בדצמבר 1965, הקדיש הבוקר עמוד וחצי להספדים עצמיים. קטע פרידה נוסף היה במדור לספרות. בעמוד הראשון הופיעה מודעה גדולה שכוונה אל קוראי הבוקר וחרות: "ביום שלישי, י"ט בטבת תשכ"ו, 11 בינואר 1966, יתחיל להופיע עתון בוקר בשם ה י ו ם. הנהלת העתון". כך למדו הקוראים כי במקום שני העיתונים שנסגרו יופיע מטעם גח"ל, או בברכתו, יומון חדש.

את הלילה האחרון מתאר צבי רימון, כתב צעיר באותם ימים:

בדרך כלל היה כל אחד מהכתבים מגיש את הוזומר שלו בערב, והולך. בלילה האחרון, אור ל-31 בדצמבר 1965, איש לא הלך הביתה. כולנו נשארו בחדרינו עד סמוך לחצות, ואז הגיע העורך, גבריאל צפרוני. כל אלה שהיו בבניין המערכת, לרבות כתבים, עורכים, עובדי דפוס ואנשי מנהלה, הצטופפו באולם הדפוס סביב העמוד הראשון של יום המחרת - שהיה גם האחרון - עמוד של שורות וכותרות עופרת. היתה דממה. כמה אנשים הוילו דמעות. גבי צפרוני אמר דברים קצרים, ואני זוכר שפנה אישית לכמה מהנוכחים, וגם אלי. לי הוא אמר: צבי, אתה הצעיר בחבורה, בוודאי תמצא עבודה בעתון אחר, אך אף פעם אל תשכח את הבית הראשון שלך. הוא הביע תודה לכולם ותודה שזה הרגע הקשה ביותר בחייו. כשסיים, האנשים נותרו במקומם, ללא הגה. לאט לאט פרשו. זה היה ביום המישי בלילה - הלילה האחרון.³⁷

גבריאל צפרוני התנצל במאמר המערכת האחרון שלו, על שהוא כותב דברי פרידה, במקום להקדישו ל"בעיות השעה", כפי שהיה ב-9753 הגיליונות הקודמים. "הפעם נאלצנו לחרוג מן המסגרת העניינית הרחבה ולהצטמצם סביב נושא שבעיני רוחנו הוא מסוגר מסגרת שחורה. עובדי העתון... עומדים דום מול שאון הגלילים הנדם והולך, עם גמר ההדפסה." ועוד כתב: "עתון נסגר משאיר אחריו את רעיונותיו. הם פזורים על פני עמודיו ובתוך כרכיו... כוחו [של הבוקר] לא עמד לו - ונפל."³⁸

השאלות השערה גליון אחרון

מיטב שכרו של עתון - קוראיו. בקפלט גליון זה, האחרון בחייו של "הבוקר" - תודתנו האחרונה שלווח להם. למענם חי העתון במשך שלושים שנה, כשמש נשא את דגלו, דגל המסריח היות הצרופה. עתון הוא שירות ציבורי. שירות שיעודי כפולים (מכופלים) בחנאי חיינה. המאמר הראשי במסגרתו הטכנית. היה מוקדש לבעיות השעה. בו הצטיירו במשך 9753 גליונות עיני העולם, העם, הישוב והמדינה. הפעם נאלצנו לחרוג מן המסגרת העניינית הרחבה ולהצטמצם סביב נושא שבעיני רוחנו הוא מסוגר מסגרת שחורה. עובדיו של העתון כחטיבה אינדובידואלית. שכל אחד ממנה ראה עצמו בשירותה, עומדים דום מול שאון הגלילים הנדים והולך, עם גמר ההדפסה.

הבעיפנו מבט לאחור. בראותנו על מני הארץ את כל אלה שהיו, עברו וליו את "הבוקר", אינו מטובלים לציר בדיקנות את קלטתו של עתוננו. חסידים, לאורך דרכו, זכרו לו חסד נער דיו. אזהרים הקוראנו. יריבים כבדו כיריב הנגן. רבים אחרים תמהו רבות כיצד הוא מחזיק מעמד. סוד קיומו. לא היה רק מאמצים הציבוריים שדלה והמאמץ העצמי הבלתי נלאה. היו עודים שהונחו ביסודו. מלא תפקיד מכריע.

ההיסטוריון העתי של העתונות העברית. או כותב תולדות תקופה זו בארצנו. לא יוכל להבין רוחה של התקופה הגדולה בארצנו ובעמנו. ללא אלפי הגליונות של עתוננו. הוא מעולם לא היה עתון עשיר. חרף דעות קדומות. לא היה רגואנום של הע שירים. הוא היה עתון לוחם. מגליונו הראשון ועד האחרון. הוא הרת על דגלו את האגדה לוימה הפרטית. לתחושה אורחית. לקר דום ומיתו. ומעל לכל. אהבת ישראל. עורכו התו דרכי זו. בתקופת הסיוע בים שלמני המדינה. ואחר קום המדינה. היה מוקד. סביבו רוכזה הציבורית שבדרגון המדיני מכונה: "לא שמאלית". "הבוקר" ברוב ימיו היה בעלות מפלגתית. "האי חוד האורחית". הציונים הכלליים ולכסוף המפלגת הליברלית. או למ יעודו כחודה. שלא היה מפלגתי צר. הוא היה עתון כללי לכלל. מבלי להתעלם ומבלי להעלים את תחוב במחנה היריב. בזאת היה מחדש. בדרך זו השפיע גם על אחרים. תכונה זו עש' זה אחרו במרוץ השנים. לביית ספר לעתונות. דרכו עברו עור כי עתונים ועתונאים מעולם הנמנים כיום עם עמודי התווך של העתונות הישראלית. "הבוקר" עמד כחריס בפני קיצוניות עקרה. אולם לא נרתע ממלחמה; כך היה בימי השלטון הור. ובצורה אחרת במערכות פנים.

אין זו הפעם הראשונה ש"הבוקר" נסגר. בתקופת שלטון המג' דו היה העתון קרבן סגירות שירותיות רבות. אפשר לומר שה' יה העתון "הסגור" ביותר על-ידי השלטון הור. לא חשבנו שיי סגר בשנת ח"ל לפדינת אולם. זה אינו בתחום הבעיה הנדונה, ומקרר התחלטה הוא בשילוב מדיני ולכללי של התנאים החדשים. חוד הקשיש במדינה זכר את "הבוקר" במערכותיו. לאסיון קווי-פעולתו לא נסתור. שרוב שנותיו צעד "הבוקר" נגד הורם. אולם מעטים העתונים שהיעוד שהטיפו לו התמלא בימיהם. היו לו חילום צנועים במערכה הרעיונית למען מדינת-ישראל. לא שקענו בשאנונות נואשים כאשר הרוב דחה את דעותינו; נשאנו את דברנו באמונה. ועל כך זכינו גם להוקרה. אמרנו כבר שר' בים השתוממו על כוח-ההתמדה שגילינו. הדבר היה נכצר מא' תנו אלמלא סיוע כן מצד ירידים. ידידים אלה לא היו רק בת חום המפלגתי הצר; עתוננו זכה להערכה עד כי גם יריבים סיעו צדינו.

עתון הוא ערבוב-משנים של דומם וחי. אולי אחד מסודות-הבריאה הוא שנוכל יחד עם מכונת-הדפוס הראשונה. עתון נס' גר משאיר אחריו את רעיונותיו. הם פזורים על-פני עמידיו ובתוך כרכיו. "הבוקר" היה חילל בעדות-הקטל הרעיוניים של אחת התקופות הנאורות והאימות בעמנו וארצנו. כוחו לא עמד לו - ונפל. אנו נפרדים בתודה על האמן שהוענק לנו כל הש' גים. אנו נועלים את שערנו. באמונה שקרבנו נרצה וירצה. שלום!

גבריאל צפרוני

"לשאלות השעה" - בפעם האחרונה

הודעה

אל קוראי העתונים
"חרות" ו"הבקר"

ביום שלישי, י"ט בטבת תשכ"ו,
11 בינואר 1966,

יתחיל להופיע
עתון בוקר בשם

היום

הנהלת העתון

תפוצתו.
ד. ככל עתון קטן ועני, שעובדיו קיבלו, לא אחת את שכרם באיחור ניכר, עברו את הבוקר, ועזבו אותו, עורכים וכתבים מוכשרים רבים, שנקלטו בעתונים מבוססים יותר. בשנות ה-60 היה הבוקר בעיני הציבור עתון ותיק מדי, שלא לומר "עייף".
ה. הרעיון שהינחה את מייסדי הבוקר וחלק ניכר מממשיכיהם, לפיו יש מקום ל"עתון חינוכי", ציוני וממלכתי, שמיקומו באמצע המפה הפוליטית, לא עבד עוד בשנות ה-60, והם נאלצו לקפל את דגלם.

נפילתו של הבוקר (וחרות יחד אתו) היתה סימן מבשר-רע. עתונים קמו ונפלו גם לפני כן, אולם נפילה-כפולה זו, וכשלונו של היום, יורשם, שהחזיק מעמד ארבע שנים בלבד, היתה בכהינת כתובת על הקיר: סופה של העתונות המפלגתית והרעיונית קרב ובא. מאז ואילך נעלמו מזירת העתונות הישראלית כמעט כל העתונים המפלגתיים (להוציא את העתונים החרדיים ואת הצופה המפד"לי). לא הועילו להם המוניטין והוותק; קוראיהם התמעטו, תפוצתם ירדה ונתנו המודעות התרחקו מהם. סגירת הבוקר, עתון נחשב למדי במשך עשרות שנים, ביטאונה של מפלגה גדולה, שגידל שורה ארוכה של עורכים ועתונאים, היתה ענן ראשון שבישר סתיו ארוך וקודר לעתונות המפלגתית כולה.

1. א. בונה, ארץ-ישראל - הארץ והכלכלה, תל-אביב תרצ"ח, עמ' 38-39.
2. ד. בן-גוריון, דברים בזמכירות מפא"י, 7.7.1949, ארכיון מפלגת העבודה, בית-ברל, תיק 24/49.
3. דברי רוקח מופיעים אצל ג. קרסל, תולדות העתונות העברית בארץ-ישראל, תל-אביב 1964, עמ' 162. להלן: קרסל.
4. ראיון עם גבריאל צפרוני, 10.1.2001. להלן: צפרוני, ראיון.
5. קרסל, עמ' 162.
6. בן ציון כץ, על עתונים ואנשים, תל-אביב 1983, עמ' 162.
7. שם, עמ' 162-163.
8. מאיר דיזנגוף, "עתון חדש", הבוקר, גל' 1, 11.10.1935, עמ' 2.
9. ברוך קרוא, "הסופר העתונאי", ספר השנה של העתונאים, תשס"ו, תל-אביב 1955, עמ' 11.
10. פ. ברנשטיין, "עם סגירת ה'בוקר'", הבוקר 31.12.1965.
11. מ. שרת, יומן מדיני, ב. תל-אביב 1971, עמ' 261-262. להלן: יומן מדיני.
12. המסמך נושא את השם "העתונות בארץ-ישראל" ונשלח מטעמו של הממונה על תפקידים מיוחדים בממשלת המנדט למוכר הוועדה המלכותית (ועדת פיל), ב-20.2.1937 המקור: ארכיון המדינה הבריטי, P.R.O. CO 733 346/10.
13. יומן מדיני, ב. עמ' 232.
14. פרטי הפרשה ודברי זיו-אב מובאים בספרו של הניב כנען, מלחמתה של העתונות, ירושלים, 1969 עמ' 87. להלן: כנען.
15. יצחק אייזנברג, "שלושים שנה ו-3 חדשים", הבוקר 31.12.1965. להלן: אייזנברג.
16. צפרוני, ראיון.
17. קרסל, עמ' 166.
18. אייזנברג, שם.
19. צפרוני, ראיון.
20. וראו: גבריאל צפרוני, "שיתוף פעולה עתונאי - יהודי-ערבי", קשר 16, נובמבר 1994, עמ' 119-126.

מודעה בגליונות הסיום של הבוקר וחרות, המבשרת על
חולדת העתון היום

ראשית הסוף של העתונות המפלגתית

במבט לאחור אפשר לקבוע כי הבוקר הגיע לסוף דרכו בגיל שלושים ומשהו בגלל שורה של נסיבות:

- א. ראשית הסוף של עידן העתונות המפלגתית. בעת ההיא היתה מקובלת הדעה, שעתידיה של עתונות זו עדיין לפניו, ורק לעתונות הימין והמרכז יש בעיות הישרדות. עתוני השמאל - כך סברו אז - מחוסנים, בשל כוחם של הסתדרות העובדים, האיגודים המקצועיים, הקיבוצים והקואופרטיבים הגדולים התומכים בהם. העתיד הוכיח שכוחם של רוב הארגונים הגדולים, כדוגמת ההסתדרות והמפלגות, מכל גוני הקשת הפוליטית, לא עמד להם כשמדובר בהוצאות הגדולות הכרוכות בהוצאת עתון.
- ב. אי הצלחה לעמוד בקצב הזמן. כמה מהעתונים האחרים, כמו עתוני הערב, הארץ ודבר, הציעו לקוראיהם יותר עמודים, מוספים מיוחדים בסוף השבוע ומבצעים מיוחדים. הבוקר העני לא היה מסוגל להתמודד עמם.
- ג. אף שחלק מהמפרסמים הגדולים (תעשיינים, סוחרים, חברות כלכליות) היו צריכים לעזור לעתון, שהיה לכאורה ביטאונם, הם לא עשו כן, ככל הנראה משום שידעו עד כמה קטנה

29. שם, עמ' 167.
30. גרשון הל, "הבוקר - שופר שגדם", ספר השנה של העתונאים, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 75. להלן: הל.
31. א. רמבה, "פרשת חייו של יוסף הפטמן", בתוך: יוסף הפטמן, עם ואדם - מבהר מכתביו, תל אביב, חש"ד, עמ' 20.
32. זיסי סתוי, "עם הגליון האחרון", הבוקר - "טורי ספרות", 31.12.1965.
33. צפרוני, שם.
34. הל, עמ' 74.
35. אריה נאור, "יומוני מפלגות הימין", קשר 25, מאי 1999, עמ' 79, הערה 10.
36. מנחם בגין, "עתונגו זה ושירותו", הגליון האחרון של חרות 31.12.1965.
37. צבי דימון, ראיון, 9.2.2001.
38. גבריאל צפרוני, "גליון אחרון", הבוקר, 31.12.1965.
21. גבריאל צפרוני, "יומנו של רפורטר משנות הדמים", הבוקר, גליון ה-1000, 19.2.1939.
22. גרשון הל, "קשה עלי פרידתכם", הבוקר גליון אחרון, 31.12.1965.
23. שריה שפירא, "עתונאי עם מצלמה", קשר 15, מאי 1994, עמ' 33.
24. יורם פרי, "רקוויאם לדבר שאיננו", קשר 25, מאי 1999, עמ' 32-33.
25. "סימפוזיון: עתונות מפלגתית מול עתונות בלתי תלויה", ספר השנה של העתונאים, תשכ"ו, עמ' 72. העובדה שבדרי בן-גור מופיעים בעמוד האחרון של הסימפוזיון, בדיוק מול תחילת מאמר של גרשון הל, "הבוקר - שופר שגדם", מוסיפה, כך נדמה, נופך לסיפור המיתולוגי.
26. דינה גורן, "עתונות במדינת מצור", חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים, מרס 1971, עמ' 167, הערה 4.
27. <http://www.israel.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00170>
28. גילוי-הדעת מובא אצל כנען, עמ' 156-157.